

ПРОСТОРЕН ПЛАН ЗА РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ ВО ОПШТИНА КОЧАНИ

— Александар Стојмилов —

Вовед

Врз база на низа футуролошки студии работени за развој на туризмот во пооделни земји во светот, се заклучува дека порастот на оваа дејност во иднина директно ќе зависи од општествено-економскиот развој на секоја од овие земји посебно. При тоа се смета за веројатно дека во пошироки размери, стапката на порастот ќе се движи по слаба дегресија, но апсолутниот прираст постојано ќе расте.

Прогнозите за движењата на туристичката побарувачка во Југославија, предвидуваат кон крајот на нашиот век во неа да се остваруваат по околу 320 милиони ноќевања годишно. Преку соодветни истражувања е утврдено дека во СР Македонија во 2000-та година може да се очекуваат околу 26 милиони туристички ноќевања вкупно. Од нив една третина би биле ноќевања од странски туристи, а останатото од домашни туристи. Меѓутоа, за разлика од досегашната концентрација на туристичката побарувачка која главно беше усмерена кон одредени простори, посебно езерските места, во наредниот период се очекува поголема дисперзија на туристичките движења и кон останатите простори кои исто така нудат оптимални услови за развој на туризмот во Републиката. Гледано од тој аспект, територијата на општина Кочани заслужува посебно внимание, бидејќи овде постоењето на мошне обилните термоминерални извори во с. Бање и ново отворените во с. Д. Подлог нудат широки можности за развој на здравствениот туризам, а квалитетните зимско-спортски терени на Осогово и погодните климатски услови се речиси идеални за развој на зимско-спортскиот и летниот престоен планински туризам. Затоа се јавува и нагласена потреба во просторниот план на општината туризмот да добие поадекватно значење, односно за него да се изготви посебен план.

Во методскиот пристап при изработката на оваа студија карактеристични се два момента: прво, просторот на општината Кочани туристички е анализиран од најширок аспект и второ, применети се повеќе методи вообичаени за туристичкото програмирање. Важна поставка која мошне детално е анализирана, претставува валоризацијата на факторите за развој. Во тој контекст направен е обид да се формира оптимална туристичка понуда, специфична и адекватна за општината Кочани. При разработката водено е посебно сметка да се исклучат колизионите фактори кои можат да се јават помеѓу туризмот и останатите стопански гранки. Во врска со тоа оваа студија не ја исклучува можноста за дополнителни корекции во колку опортунни економски и други причини поставуваат барања да се прави преориентација во корист на други дејности.

1. Фактори на туристичкиот развој

Развојот на туризмот во еден простор го обусловуваат повеќе фактори. Најглобална поделба е онаа која сите тие ја разграничуваат во две основни групи и тоа: фактори на туристичката понуда и фактори на туристичката побарувачка. Во ова поглавје обработката ќе биде опраничена на основните фактори на туристичката понуда, а тоа се атрактивните, комуникативните и рецептивните фактори.

Атрактивните фактори, во разгледувањето на развојот на туризмот од просторен аспект, заслужуваат највисок третман. Тие всушност го определуваат степенот на туристичката привлечност на еден простор, а се групирани во две поголеми групи и тоа: природни и антропогени фактори. Со нивна валоризација се создава солидна појдовна основа за адекватното програмирање на долгорочниот туристички развој.

1.1. Атрактивни (природни и општествени) фактори

А — Природни фактори

Во оваа група се вбројуваат сите специфични природни квалитети и погодности на природната средина, кои го определуваат основниот тон на туристичката привлечност на една територија.

За просторот на општина Кочани карактеристична е појавата на повеќе специфични и атрактивни природни мотиви. Меѓу нив најголемо значење имаат морфологијата на одделни терени кои овозможуваат развој како на летниот престоен планински, така и на зимскиот спортски туризам, потоа климатските и

биогеографските елементи како и хидрографијата, посебно појавата на термоминералните извори кои претставуваат солидна база за развој на здравствениот-бањски туризам.

1. Релјефни погодности за развојот на туризмот

Од морфолошките форми што се сретнуваат на подрачјето на Кочанската општина нагласено туристичко значење имаат: планинските масиви на Осогово и Плачковица, потоа вулканските релјефни форми и длабоките кањонски долини.

Како комплексни планински туристички мотиви кои во себе обединуваат повеќе атрактивно рекреативни елементи се планините: Осогово и Плачковица. Тие пред сè имаат голем број на врвови кои заради одличниот видокруг што се пружа од нив и разновидните панорамски погледи претставува честа омилена цел на туристите. Такви врвови на Осогово се: Руен (2252 м), Царов Врв (2085 м), Ретки Буки (1771 м), Лопен (1781 м), Кормина (1602 м), Пониква (1670 м), Синковица (1545 м), а на Плачковица Лисец (1754 м), Прквиште (1676 м), Голак (1238 м), и др. Следен морфолошки елемент погоден за развој на туризмот во планинските простори се благите падински страни. Тие пружаат извонредни можности за развој на зимскиот спортски туризам. Такви погодни терени на Осогово се наоѓаат во следните локалитети: Царев Врв и Пониква. Од Царев Врв (2085 м) можно е трасирање на смучарски патеки кон Китка (1847 м), Лопен (1781 м) и Калин Камен (1817 м), односно кон долините кои се наоѓаат во подножјето на овие врвови. Вкупната денивелација на овие смучарски патеки изнесува над 2000 м. Тоа се всушност најквалитетни терени за зимско-спортски туризам во Источна Македонија кои може да примат смучари од највисока категорија поради што имаат и особено туристичко значење. Терените околу Пониква се со помали денивелациони можности (вкупно околу 1000 м) и тие се погодни за смучари почетници и од пониски категории (1,34).

Од другите морфолошки форми, интересни за развој на туризмот се клисурите и вулканските ридови. Меѓу клисурите најатрактивни се клисурите на Кочанска, Оризарска и на Зрновска река. Овие реки се до влегувањето во Кочанско Поле имаат клисурести долини кои на поедини делови се и кањонести, што им ја наголемува туристичката атрактивност.

И вулканските ридови во околината на Кочани туристички се атрактивни. Тие имаат стрмни страни, а врвот им е зарамнет. Такви се Алењак, Сламерник и особено Граотина од десната страна на патот од Кочани за Пониква. Тие се интересни за така наречениот екскурзионен туризам и овозможуваат на лице место учесниците да се запознаат со „обработен“ вулкански материјал.

2. Погодности на климата за развој на туризмот

Разновидната морфологија на релјефот и географската пологба, овозможиле на територијата на општината, појава на повеќе климатски варијанти. Така во високопланинскиот дел на Осогово и Плачковица владее планинска клима, во понискиот ритчест дел изменето континентална, а во најнискиот котлински дел во Кочанското Поле изменета средоземна клима. Сите тие имаат одредено значење за развој на туризмот и рекреацијата. Присуството на изменета средоземна клима во Кочани и неговата околина, претставува значајна погодност за развој на излетничкиот туризам. Со оглед дека во овој простор се јавуваат и термоминералните извори, ваквата клима овозможува несметано нивно користење преку целата година. Тоа го потврдуваат и податоците за биоклиматските карактеристики на климата во Кочани која според класификацијата на Конрад е „разнежувачка и благо надражувачка“. Клима со разнежувачко дејство се јавува во месеците мај, јуни, јули, август и септември, а со благо надражувачко обележје во месеците март, април, октомври, ноември и декември. Клима со силно надражувачко обележје не се појавува во Кочани (2,30).

Присуството пак на права планинска клима во високиот дел на Осогово, овозможува развој и на летниот стационарен планински и на зимскиот-спортски туризам. Во прилог на ваквата констатација зборуваат повеќе климатски елементи. На височина од 1500 метри на Осогово се наоѓаат и најпогодните температурни прилики за летен и зимски туризам. Добиени се по пат на интерполација и прикажани се на следната табела:

Средни месечни и годишни температури на воздухот
во Кочани и Пониква

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	год.
Кочани	1,2	3,6	7,5	12,8	17,5	21,2	23,9	23,8	19,8	14,1	8,5	3,5	13-1
Пониква	-3,8	-1,4	1,3	4,1	10,0	13,7	15,2	15,2	12,3	7,9	3,5	-1,5	6,9

Се забележува дека во јули месец, додека во Кочани температурата на воздухот изнесува $23,9^{\circ}\text{C}$ и е речиси спарно, дотогаш на Пониква таа изнесува $15,2^{\circ}\text{C}$ и е мошне пријатно за престој. Од прегледот на температурата исто така се гледа дека таа на Пониква во три месеци од годината е под 0°C , а во 6 месеци е пониска од 5°C . Во тоа време врнежите се во вид на снег кој овде долго време се задржува. Какво е времетраењето на снежниот покривач во поедини висински делови на Осогово се гледа од наредната табела.

Вкупно денови со снег на Осогово по поодделни
висински делови

надморска височина	1300 м	1400 м	1500 м	1600 м	1700 м
датум на прв ден	15. XI	10. XI	5. XI	31. XI	26. XI
датум на последен ден	17. IV	22. IV	28. IV	3. V	9. V
Вкупно денови со снег:	154	163	174	184	196

Долготрајната снежна покривка во високопланинскиот дел на Осогово претставува втор значаен елемент (покрај денивелационите можности) кој овозможува добриу слови за развој на зимско-спортскиот туризам овде.

3. Хидрографски погодности за развој на туризмот

На територијата на Кочанска општина постојат поголем број хидрографски објекти. Тие покрај своето стопанско значење претставуваат и важни туристички потенцијални мотиви. По себни погодности за развој на туризмот имаат термоминералните извори, вештачкото езеро „Гратче“ и поголемите речни токови.

Термоминералните извори се јавуваат во два локалитета: с. Бања и с. Полог. Изворот во с. Бања се користи уште од време на Турците, додека оној во с. Подлог е откриен со бушење и денеска се наоѓа во фаза на истражување. Бањата во с. Бања порано беше сиромашна со термоминерална вода, додека сега по извршените бушења, добиено е голема количина на вода (над 65 л/сек) и со знатно повисока температура (повеќе од 65° C). По хемискиот состав таа е сулфурна, слабо алкална вода. За здравствено рекреативни цели главно се користи преку капење. Водата од термоминералниот извор во с. Подлог за сега не се користи за здравствени цели. Меѓутоа и за двата извора е карактеристично дека се наоѓаат во непосредна близина на Кочани, располагаат со голем капацитет и висока температура на водата. Тоа се елементи кои зборуваат дека овие термоминерални води пружаат широки можности за развој на здравствениот-бањски туризам.

Вештачкото езеро „Гратче“ се наоѓа во долината на Кочанска Река на местото каде се составуваат Мала и Голема Река. Изградено е во 1959 година. Од Кочани е оддалечено околу 7 км и до браната води автомобилски пат од IV ред. Акумулацијата е долга 2,5 км, широка 150—200 м и акумулира водна маса од 2,25 милиони м³. Најголемата длабочина изнесува 29 м и се наоѓа во близината на браната. Веднаш по изградбата езерото е порибено со пастрмка која овде одлично се прилагодила. Порибување е вршено и во подоцнежните години така што денеска

езерото е доста богато со риба и на неговите брегови е развиен спортскиот риболов. Езерото сега не служи само за наводнување, туку претставува најпосетено туристичко место за излет и капажиште за населението од Кочани.

Погодности за развој на туризмот, особено излетничко-рекреативниот и спортско-рекреативниот пружаат и поголемите речни текови. Такви се: Брегалница, Кочанска Река, Оризарска Река и Зрновска Река. Вдолж реката Брегалница на повеќе места се јавуваат и убави песочни плажи кои во летниот период се користат за сончање.

4. Биогеографски погодности

Растителниот и животинскиот свет претставуваат исто така значаен фактор за развој на туризмот. Без зеленило, пошуменост и одредена хортикултурна уреденост не може ни да се замисли еден туристички простор. Кочанското подрачје се одликува со разноврсна флора и фауна. За неа е карактеристична одредена зоналност. Во полето се одгледуваат суптропски култури (ориз), додека по падините на Осогово најпрво се јавуваат состоините на дабот во висинска зона од 500—800 м. н.в., потоа следува буката (од 800—1400 м. н. в.), а во највисоките делови се планинските ливади и пасишта. Инаку, површината на шумите и шумското земјиште во Кочанската општина изнесува 46.309 ха, што претставува 81,25% од географската површина на општината, додека само шумите зафаќаат површина од 24.395 ха а останатото е необраснато земјиште. Шумовитоста во општината, искажана преку површината на шумите по жител изнесува 0,56 ха, што е повисока од просечната шумовитост во СР Македонија. Меѓутоа, основна карактеристика на шумскиот фонд овде е што во најголем дел тоа се ниски шуми (17.238 ха), а далеку помалку се застапени високите шуми (7.157 ха). Доста се присутни шикарите и деградираните шуми (6.969 ха). Со сочувани високи шуми се одликуваат поедини простори околу Пониква и Лопено. Покрај другото тие токму заради пошуменоста имаат нагласено туристичко значење.

Хетерогеноста на дадените природни услови, посебно богатиот и разновиден флористички состав претставува солидна база за развој, исхрана и размножување на бројни видови од орните и зоофауната. Меѓу неа посебен значај за развој на туризмот има ловниот дивеч. Во Кочанска општина тој е заста-

пен со: срни, дивн свињи, зајаци, полски еребии, камењарки и фазани. Површините на кои тие се застапени се следните:

Срска дивеч	12.000
Дива свиња	15.000
Зајак	18.000
Полска еребиа	8.000
Еребиа камењарка	14.000
Фазан	1.200

На територијата на општината постојат четири уредени ловни површини. Тие се наоѓаат во атарите на следните села: Врнинци, Нивичани, Соколарци и Зрновци. Нивната вкупна ловна површина изнесува 33.709 ха. Последните години во уредувањето на ловните површини на територијата од Кочанска општина направено е квалитетно подобрување. Така во околината на селото Чифлик вдоль течението на реката Брегалница основан е природен резерват за фазански дивеч, а на планината Осогово формиран е ловен резерват, прв во источна Македонија за висок дивеч. Тој зафаќа површина од 2300 ха и се шири на терените од Синковница, Цер и Рамни Камен. Населен е со муфлон и елени лопатари. Тоа ќе биде расадник за ширење на високиот дивеч во Источна Македонија. Истовремено овие подрачја од општината се најпогодни за развој на ловниот туризам.

Поголемите речни токови како Брегалница, Злетовска Река, Кочанска, Оризарска и Зрновска Река населени се со риба (балканска мрена, бојни клен, крап во Зрновска-поточна, и калифорниска пастрмка и др.), а тука е и акумуляцијата „Гратче“, па сите заедно пружат услови за развој на спортскиот риболов. Погодната површина за обавување на оваа активност во општината Кочани се цени дека изнесува околу 40 ха.

Б — Општествени фактори

(Антропогени туристички мотиви)

На територијата на општина Кочани покрај природните постојат и бројни творби што човекот ги создал како: културноисториски споменици, етнографски вредности или архитектонски градби. Тие покрај своето историско имаат и нагласено туристичко значење, поради што претставуваат посебни туристички мотиви. Меѓу поважните вакви антропогени творби кои се значајни и за развој на туризмот се: археолошкиот локалитет Мордовис, тврдината Градиште кај браната „Гратче“, двете средновековни кули во Кочани, манастирот во с. Пантелеј, црквата во Кочани и др. Од урбано-историски аспект особено е интересен досегашниот развој на Кочани. Во тој контекст новооткри-

ните археолошки предмети како питоси, мермерни столбови и др. на територијата на градот, недвосмислено потврдуваат дека овде населба постоела и егзистирала во еден непрекинат континуитет од праисторијата преку доцната антика, ранохристијанството и средниот век до наше време. Всушност Кочани во секој нов наод сè поуверливо се придржува кон досега најстарите населби во Македонија. Занимливо е да се одбележи и тоа што овде не само што постоела населба во античкиот период, туку таа претставувала и значајно средиште на стратешки важниот пат кој водел од Повардарие по долината на Брегалница кон Струма. Од тука таа била еден од најсилно бранетите пунктови во овој дел на Македонија, бидејќи никаде до сега не е констатирано толку голема концентрација на утврдувања, како во регионот на Кочани. Повеќе убицирани тврдини во двоен прстен го опкружуваат градот, а се наоѓаат невообичаено близу една до друга. Такви тврдини познати под името „Градишта“ се наоѓаат кај селата: Соколарци, Спанчево, Рајчани, Пантелеј, Нивичани, Бели и Гратче кои ја штителе населбата од запад и север, како и во близина на селата: Кучичино, Теранци и Мордовис, кои ја штителе од југ (3).

Атрактивно за посетителите е и етничкото богатство што е сочувано кај населението од овој крај. Интересна е носијата, посебно онаа кај населението од осоговските села. Не помалку се привлечни и народните обичаи. Меѓутоа, како на археолошкото така и етнологското богатство за сега му недостасува организиран начин на презентирање. Кочани нема ниту музеј, ниту организиран друг начин за да ова богатство се собере и презентира пред посетителите. Всушност, валоризацијата на културно-историското наследство не значи само негова стручна презентација, но и одделни видови на негово вклучување во современиот живот.

На овој простор се одигрувале и значајни настани од нашата понова историја, посебно оние од Илинденското востание и НОВ. Повеќе од овие настани одбележани со споменици (како споменикот на Никола Карев кај Облешево, на Вера Трајковска—Котарка која загинала на Пониква и др.), овозможуваат најдиректно запознавање на посетителите со нашето историско минато и истовремено придонесуваат за збогатување на туристичкиот престој. Во тој поглед посебно место зазема монументалниот споменик на слобадата подигнат на ридот Лукобија, а откриен на Денот на Републиката — 29 Ноември 1981 год. Поставен е на површина од 320 м² и преку него авторите Р. Рагиновиќ и Г. Чемерски, успешно ја пренесуваат историјата на непокорот на народот од овој крај почнувајќи од Илинден, преку НОВ и Социјалистичката револуција до ослободувањето. Тој претставува своевиден израз на почит, благодарност и верност кон паднатите борци и жртви во Револуцијата од Кочанско.

Во групата на општествени фактори кои ги омасовуваат туристичките движења се вбројуваат и некои општествени манифестации кои имат пошироки размери или присуството и работата на специфични, односно работни организации. Такви во Кочани се на пример Институтот за ориз, единствена ваква организација во Југославија, Фабриката за целулоза и хартија, единствена во Републиката, потоа ЗИК „Кочанско Поле“ и др. Тие овозможуваат развој на многу масовниот екскурзионен туризам, под услов за тоа да бидат и организационо прилагодени.

1.2. Комуникативни фактори на развојот

Комуникативните фактори го определуваат степенот на комуникативноста на еден туристички простор. Тие се основен предуслов за развој на туризмот бидејќи ги поврзуваат емотивните подрачја (областите од каде што доаѓаат туристите) со рецептивните подрачја. Меѓутоа, за разлика од природните фактори кои се константни, комуникативните фактори се адаптабилни бидејќи се во основа условени од технички и финансиски средства.

Комуникативните фактори во развојот на туризмот во општина Кочани, денеска може да се констатира дека се поволни. Таа поволност особено е нагласена кога е во прашање геопрометната и геотуристичката положба на општинскиот простор. Меѓутоа, тие имаат и ограничено влијание ако се набљудуваат од аспект на внатрешната поврзаност, помеѓу градот Кочани и одделните атрактивни туристички простори како на пример Кочани—с. Пантелеј, Кочани—Плачковица и сл.

Главните карактеристики на геотуристичката положба се:

— Низ просторот на општината минува еден меѓународен туристички правец кој поаѓа од Скопје преку Титов Велес, Штип, Кочани и Делчево води за Благоевград во Бугарија. Тој има особено значење на развој не само на домашниот туку и на странскиот туризам, во Кочани.

— Низ Кочани поминува и еден веќе оформен домашен туристички тек кој води од Скопје за Берово, Неговото омасовување е забрзано со изградбата на патот Винаца—Берово, како и на патот Овче Поле—Штип, но дефинитивното оформување ќе настане дури по изградбата на сообраќајницата Скопје—Миладиновци—Св. Николе. Со пробивањето на оваа сообраќајница, растојанието помеѓу Скопје и Кочани забележително се скратува. На тој начин во геотуристички поглед, Кочани во кругот на својата туристичка клиентела ќе го има и Скопје кој претставува најголем емитивен туристички центар во Македонија. Со тоа значително ќе се зголемат можностите покрај за транзитен и за престоен туризам.

Постојната патна мрежа во општината Кочани, од I, II и III ред е целосно реконструирана и е во добра положба. Се ја вува потреба од продолжување на истата со нови патни правци како на пример од Пониква до Лопенот или од Зрновци кон Мородвис и Теранци, односно кон Плачковица за да би се поврзале, отвориле и активирале нови туристички простори и локалитети. Од вкупната мрежа на локални патишта со должина од 127 км, изградени се и асфалтирани само 44 км, останатите 83 треба да се изградат во наредниот период. На тој начин ќе се формира една туристичка мрежа на патишта која ќе го покрива целиот простор и ќе ги поврзува најважните туристички пунктови кои имаат изразити просторно-анбиентални валири. Ваквата мрежа на патишта ќе овозможи и непречена циркулација на туристите, интактно од транзитните токови и истовремено обезбеди можност за неколкучасовна, полудневна или целодневна сценариска организација на туристичките движења.

1.3. Рецептивни фактори на развојот

Рецептивните фактори го сочинуваат оној дел на туристичката понуда со која се обезбедува прифаќање на туристите во еден локалитет, како и сите останати неопходни услови кои овозможуваат нивно активен одмор и рекреација. Тука всушност спаѓаат сите елементи на понудата во најширок смисол на зборот кои на директен или на индиректен начин служат за задоволување на разновидните потреби на туристите. Тие чинат синтеза на сите други фактори и без нивно постоење остануваат неискористени останатите развојни фактори.

Рецептивните фактори спрема својата важност се делат на примарни и секундарни. Во примарни спаѓаат објектите за сместување, за исхрана, трговските дуќани, занаетчиските услуги, комуналниот сообраќај, објектите за културен и забавен живот, за спорт и рекреација, туристички бира и други специјални туристички дејности и служби. Секундарните пак рецептивните капацитети ги опфаќаат: парковите, шеталиштата, видиковците, внатрешната патна мрежа, јавните паркиралишта, ПТТ објектите, објектите за снабдување со вода, струја, уредите за канализација и друго.

Од извршената анализа за состојбата на рецептивните фактори во поедини туристички локалитети на територијата на општина Кочани може да се констатира дека за разлика од природните фактори, за кои е истакнато дека се разновидни и мошне погодни за развој на повеќе видови туризам, рецептивните фактори се наоѓаат на мошне ниско ниво како во квантитативен така и во квалитативен однос. Досегашните инвестициони вложувања биле такви да не овозможиле создавање на поква-

литетна материјална база за развој на туризмот во општината Кочани. Резултат на таквата ситуација е малиот обем на сместувачкиот потенцијал, додека останатите елементи на понудата во туристичките локалитети (оние за забава и разонода, спортски, трговски и други објекти), скоро и не се застапени.

Угостителската мрежа на општината Кочани ја сочинуваат 50 дуќани, додека вкупниот капацитет за сместување изнесува 444 легла. Овие објекти за сместување се лоцирани во Кочани, како единствен урбан центар, а потоа во с. Бање, во локалитетот Пониква на Осогово и кај езерото „Гратче“. Се забележува дека и размешеноста на сместувачките капацитети не е адекватна, бидејќи поедини мошне атрактивни туристички локалитети не располагаат со сместувачки капацитети.

Останатите инфраструктурни објекти во туристичките локалитети не се изградени и не ги задоволуваат нараснатите туристички потреби. Тука пред сè се мисли на сообраќајната инфраструктура, снабденоста со вода, канализацијата и енергетската инфраструктура.

Од предните констатации можно е да се извлече општа оценка дека рецептивните фактори се лимитаторен фактор во развојот на туризмот во општината.

1.4. Согледиви детерминатори на туристичкиот развој

Туризмот, како социоекономски и просторен феномен, се манифестира во вид на масовни периодични миграции. Тој во просторна и временска смисла се одликува со такви карактеристики кои мошне тешко прецизно се планираат, особено кога се работи за подолгорочен период. Тешкотните во предвидувањето на факторите и детерминантите се уште поизразени кога планирањата се однесуваат за релативно мал туристички неразвиен и не афирмиран простор.

Меѓутоа, во досегашната планерско-просторна пракса веќе постојат посебни методи, а утврдени се и одредени закономерности кои овозможуваат заедно со валоризацијата на развојните фактори да се добие барем апроксимативна слика за идниот туристички развој на едно подрачје. Така утврдено е дека во периодот од II Светска војна па наваму туризмот во светски размери е во постојан пораст. Тој не е веќе временски ограничен ниту повремен феномен. Се јавува како последица на начинот и условите на живеењето на модерниот човек и неговиот развој, исто така е законит како што е законит и самиот општествен прогрес.

Поаѓајќи од многу анализи и футуролошки студии, утврдено е дека и во иднина порастот на туризмот ќе биде една од битните одлики на општиот општествен развој. При тоа се прогнозира дека стапката на порастот на туризмот ќе се движи во бла-

га дегресија, но апсолутниот прираст постојано ќе расте. Тој пораст ќе се зголемува право пропорционално со степенот на урбанизацијата и индустријализацијата, мобилноста, економските можности, културното ниво, навиките на населението и сл. Врз основа на примена на повеќе истражувачки методи (просечна стапка на пораст, коефициент на интензитет на патување, примена на регресивна анализа во односната туристичка потрошувачка и движењето на општествениот производ, односно личната потрошувачка), оценето е дека до крајот на овој век во туризмот ќе се вклучат 1,8—2 милијарди учесници. Понатаму, се предвидени само во Европа тие да реализираат близу 3 милијарди ноќевања. Ваква прогноза за туристичкиот промет направени се и за Југославија, а во склоп на неа и за СР Македонија. Така во 2000 година се предвидува дека во нашата Република ќе се реализираат околу 26 милиони ноќевања, од кои околу 9 милиони ноќевања ќе бидат остварени од страна на странски туристи. Глобално гледано ваквата побарувачка потребно е да биде следена и од адекватната понуда, особено изградба на доволен број сместувачки капацитети.

Езерските места и во наредниот период се очекува да го задржат најголемиот обем и учество во вкупниот промет, што е и реално со оглед на нивните природни и пазарни фактори на развојот. Приближно, исто релативно учество како и сега, здржува Скопје, но расте стапката на учеството на категоријата останати места, што зборува дека во иднина туристичкиот развој ќе биде проширен и на нови простори, а тоа за Кочанска општина има посебно значење.

Територијата на оваа општина спрема валоризацијата на туристичките погодности во СР Македонија, работена за потребите на републичкиот просторен план, класифицирана е во категоријата на простори од регионален и локален туристички интерес. Тоа е мошне битно сознание кога е во прашање програмирање на развојот на туризмот во истата. Меѓутоа, од инвертаризацијата и валоризацијата за потребите на оваа студија се гледа дека одредени простори како на пример високопланинскиот дел на Осогово го надминува регионалното значење, а самиот град Кочани има нагласена транзитна функција (4).

Овие глобални согледувања во макропристап може да бидат проширени со согледувања на апсорпционата стапка на Кочанската општина во вкупно предвидуваните туристички капацитети на Републиката и регионот источна Македонија. Така од вкупно 150.000 сместувачки единици во Републиката за Кочани е предвидено 3.600, што претставува 2,6% од вкупната маса на предвидени легла. Во однос на регионот Источна Македонија во кој е предвидена изградба на вкупно 30.000 легла, општината Кочани учествува со 12,0% (5,83). Овие согледувања претставуваат мошне значајни влезни информации за натамош-

ното попрецизно разрешување на туристичката просторно-планерска проблематика во оваа општина.

Во согледувањето на поважните релевантни фактори за развој на туризмот од сферата на побарувачката треба да се истакнат: очекуваното зголемување на индустријализацијата и урбанизацијата, како и зголемувањето на реалниот животен стандард и останатите фактори кои влијаат позитивно врз зголемување и проширување на кругот на туристичката клиентала и тоа како во Кочанската општина така и во пошироката заедница. Поволен е и фактот што Кочани се развива во значаен индустриски центар, што само по себе предизвикува зголемен обем на деловни патувања, а тие по својот карактер претставуваат една мошне значајна категорија на туристичка побарувачка. Доста е поволна и околноста што високопланинскиот дел на Осогово во кој има атрактивни простори може да се организира заеднички со соседните општини (Пробиштип, Кратово, Крива Паланка и Делчево), бидејќи тој независно од општинските граници претставува интегрален туристички простор кој овозможува создавање на единствена туристичка понуда.

При анализирањето на пазарните аспекти на туристичкиот развој во Кочанска општина, битно е уште да се издвојат и потенцираат ограничувачките од поволните фактори за развој. Така, како мошне значаен ограничувачки фактор овде се јавува ниската стартна материјална база и непостоењето на повисока туристичка традиција. Потоа фактот што предметното подрачје се наоѓа надвор од главните транзитни туристички токови кои водат низ територијата на СР Македонија: Куманово—Гевгелија и Скопје—Охрид. Со тоа Кочанска општина не може да смета на овој значаен извор на туристичка клиентела.

Наведените поволности и детерминанти создаваат резервантна основа за квалитетно програмирање на идниот туристички развој од аспект на просторната организираност на територијата на општина Кочани.

2. Резултати од досегашниот развој на туризмот

2.1. Физички обем и структури на туристичкиот промет

Физичкиот обем на туристичкиот промет се искажува преку бројот на посетителите и остварените ноќевања. И ако досегашниот развој набљудуван во ретроспектива не е најважна основа за програмирање на долгорочниот развој (има ниска стартна база и мал е по обем), сепак определени индикатори и тенденции може да претставуваат соодветна ориентација и истите упатуваат на определени заклучоци.

Во Кочанска општина физичкиот обем на туристичкиот промет за периодот од 1970 до 1980 година е следниот:

6 Географски разглед

година	бр. на туристи			учест. СРМ %	остварени ноќевања			учест. СРМ %
	домашни	странски	вкупно		домашни	странски	вкупно	
1970	5.664	85	5.749	1,2	13.353	160	13.513	1,0
1971	5.214	118	5.332	1,0	12.555	255	12.810	0,9
1972	4.813	83	4.896	0,9	8.072	258	8.330	0,5
1973	3.751	88	3.839	0,6	6.476	179	6.655	0,4
1974	3.671	69	3.740	0,6	6.220	130	6.350	0,3
1975	4.312	108	4.420	0,6	7.772	370	8.142	0,4
1976	3.919	194	4.113	0,6	5.916	556	6.472	0,3
1977	3.822	187	4.009	0,5	6.532	818	7.350	0,3
1978	3.764	164	3.928	0,4	7.281	756	8.037	0,3
1979	3.981	181	4.162	0,5	8.117	476	8.593	0,3
1980	5.598	312	5.904	0,6	7.865	1.220	9.085	0,3

Од табелата се забележува дека во изминатите 11 години, физичкиот промет (посетители и ноќевања), покажува незначителни осцилации. Бројот на посетителите во 1980 година е на нивото од 1970 год. додека бројот на ноќевањата е помал. Учеството во однос на СР Македонија како кај посетителите така и кај остварените ноќевања е скоро непроменето. Кај посетителите се движи околу 0,6%, а кај ноќевањата околу 0,3%. Општината се карактеризира и со мало учество на странски туристи, што укажува дека Кочани не влегува во групата на поразвиени туристички места во СРМ.

2.2. Постојна рецептивна основа

Рецептивната основа во Кочанска општина се карактеризира со слаба развиеност. Сместувачките капацитети се мошне ограничени. Тие се јавуваат како лимитаторен фактор за поинтензивен развој на туризмот.

Состојбата на материјалната база во изминатиот период (од 1970 до 1980 година) во територијата на општината е следната:

година	број на легла	% во однос на СРМ
1970	142	0,7
1971	142	0,6
1972	49	0,2
1973	52	0,2
1974	52	0,1
1975	52	0,1
1976	54	0,1
1977	65	0,2
1978	60	0,2
1979	60	0,1
1980	444	0,8

Од прегледот се забележува дека учеството на Кочанската општина во сместувачките капацитети на Републиката е сосема мало и се движи помеѓу 0,1 и 0,8%. Зголемувањето во 1980 година на 0,8% е резултат на фактот што за таа година се прикажани сите расположиви легла во општината. Тие во најголем дел се наоѓаат во детското одмаралиште на Пониква и во бањските објекти во с. Бање; статистиката ги има регистрирано само леглата во градот. Нивното користење во најголем број случаи е од Кочани. Слично на сместувачките капацитети статистиката ја нема адекватно евидентирана и посетеноста и како последица на тоа не е можно реално да се прикаже искористувањето на постојните капацитети. Денеска сместувачките капацитети се користат во недостапна мерка.

Структурата на сместувачките капацитети не е адекватна. Застапени се главно објекти од пониска категорија. Мал е обемот на легла и во туристичките локалитети кои имаат добри услови за развој на туризмот. Тука пред сè се мисли на бањскиот и планинскиот туризам. Мошне е забележлива неусогласеноста меѓу капацитетите за сместување на останатите објекти: за снабдување, исхрана, забава, спортување и сл., како и неусогласеноста помеѓу рецептивните капацитети и комуникациите во дообнабдувањето и електриката што во значителна мера влијае врз квалитетот на престојувањето на туристите во одделните туристички локалитети.

Според тоа може да се заклучи дека општината располага со релативно ограничен сместувачки капацитет кој е далеку помал од реалната побарувачка и потенцијалните можности за развој на туризмот.

2.3. Постигнати ефекти од туристичкото стопанисување

Во оценка на досегашните резултати од туристичкиот промет во општината мошне важно е и презентирањето на постигнатите ефекти, од туристичкото стопанисување. При тоа мора да се истакне дека комплетното презентирање на економските ефекти од туристичкото стопанисување е доста сложено. Затоа за потребите на ваквите истражувања обично се презентира а постигнувањето во угостителството, додека ефектите во останатите дејности како сообраќајот, трговија и сл. поради методолошките тешкотии во оиздвојувањето на ефектите од туризмот не се искажуваат.

Угостителството во Кочанска општина се карактеризира со високи финансиски ефекти. Така иако прометот е во стален пораст, сепак неговото учество во однос на СР Македонија не е големо. Во последните години е некако стабилизирano на околу 2%.

Во наредниот табеларен преглед е прикажан угостителскиот промет остварен по години од 1970 до 1980 година:

година	остварен вкупен промет (во 000 дин)	% во однос на СР Македонија
1970	4,541	1,5
1971	5.829	1,5
1972	7.830	1,5
1973	10.127	1,6
1974	15.384	1,8
1975	24.485	2,2
1976	28.989	2,1
1977	37.291	2,2
1978	41.839	1,9
1979	51.407	1,9
1980	73.391	2,1

Од прегледот се забележува дека во општина Кочани, прометот во угостителството во 1980 година во однос на 1970 година е зголемен за 16 пати. Така додека во 1970 година изнесува 4.541.000 дин. во 1980 година тој достигнувал обем од 73.391.000 динари. Меѓутоа, ако се изврши анализа на веќе остварениот промет ќе се забележи дека во најголем дел него го реализира локалната потрошувачка. Тоа е карактеристично за места во кои доминираат угостителски објекти за исхрана како ресторани, бифиња и сл., а сосема е незнатно учеството на сместувачките капацитети.

2.4. Просторни карактеристики на досегашниот развој

Просторната дистрибуција на сместувачките капацитети и туристичкиот промет се битен елемент при давањето на реалнао ценка за степенот на искористеноста на потенцијалните можности во одделните туристички локалитети. Туризмот се карактеризира со изразита просторност и просторната експанзија и тоа е негова битна одлика. Туристичкиот промет скоро по правило секогаш се манифестира во повеќе и разновидни простори. Ваквата карактеристика се јавува и во просторот на Кочанска општина. За досегашниот развој на туризмот овде се карактеристични следниве одлики: концентрација на прометот само во мал број туристички локалитети, неотвореност и неизграденост на одделни потенцијални туристички простори, а поврзанооста меѓу туристичките локалитети е мала.

Општината Кочани, како и целиот простор на источна Македонија, нема подолга туристичка традиција ниту развиена материјална база. Главните резултати на туристичкиот промет се остваруваат во градот, а останатите локалитети се јавуваат со мало или со сосема незначително учество. Тоа всушност е индикатор на релативно ниско развојно ниво на туризмот, што воедно значи и мал степен на искористување на расположивите потенцијали. Ваквата констатација ја потврдува и просторната разместеност на сместувачките капацитети:

локалитет	вид на објект	бр. на легла
Кочани	хотел	60
Езеро „Гратче“	мотел	45
Пониква	детско одмаралиште	184
Бања Бање	бањски објекти	145
Зрновци	мотел	10
Вкупно:		444

Неотвореноста и неизграденоста на одделни локалитети е битна карактеристика на досегашниот развој на туризмот во предметната општина. Во тој поглед со изградбата на модерен, пристапен пат, направен е значаен напредок кон отварање на порсторите на Осогово. Мѓутоа, на Пониква освен незначителни капацитети на детски одмаралишта, практично не постојат изградени други туристички капацитети. Со тоа овој простор се користи минимално и без некои поголеми економски ефекти.

Како заклучок може да се наведе дека просторот на општината Кочани, иако располага со повеќе туристичко-атрактивни локалитети, туристички недоволно е искористен. Сообраќајното поврзување, изградбата на сместувачки капацитети и инфраструктурното опремување на овие туристичко-атрактивни простори, треба да биде основна содржина на програмирањето на идниот туристички развој. Во оваа почетна фаза на развојот мошне е важно навремено изготвување на просторниот концепт и организацијата на понудата преку комплетна просторно-планска документација за сите туристички локалитети, бидејќи постои голем интерес за изградба на викендици од страна на приватни лица и изградба на одмаралишта на работни организации, кои преку спонтанa градба може да ја девалвираат вредноста на одделните простори. Се работи за познатата законитост, во првата фаза на развојот со најниски категории на туристички капацитети да се зафаќаат најквалитетните простори, додека за комерцијалните објекти од повисока категорија кои по правило се градат покасно се оставаат помалку вредните локации. За-

тоа за идниот развој на туризмот во општината, мошне важно е просторот осмислено да се организира, а туристичката политика најцелесходно да се усмерува и према барањата и према можностите.

3. Просторен аспект на туристичкиот развој

3.1. Критериуми и битни елементи во оценката на туристичките потенцијали

Просторниот аспект во комплексот на планирањето на туристичкиот развој има мошне важно место. Тоа е како последица на фактот што туризмот директно е врзан за просторот и е условен од одредени негови природни карактеристики. Меѓутоа, туризмот не бара било каков простор, туку пред сè квалитетен простор, а таквиот квалитетен простор по правило секогаш е ограничен. Затоа издвојувањето на одделните туристички атрактивни простори и одредувањето на нивните основни димензии за долгорочен туристички развој се најважни задачи во просторното планирање на туризмот. Притоа, пред да се изврши систематизација на просторот, потребно е да се валоризираат факторите на туристичкиот развој. Суштината пак на валоризацијата се состои во оценување на просторот и на објектите и појавите во истиот, бидејќи тоа претставува подлога за определување на туристичките просторни единици и видови на туризмот за кој во истите постојат услови за развој. Всушност туристичката вредност на еден простор се оценува врз основа на константните и адаптабилните фактори што во него се јавуваат.

Бидејќи валоризацијата на константните и на адаптабилните фактори е извршено во претходните разгледувања, овде ќе ги наведеме најбитните критериуми на просторното уредување. Систематизирани тие критериуми може да бидат сведени на следните поставки

1. Максимално искористување на природните потенцијали;
2. Активирање на нови простори и развој на ридско-планинските подрачја;
3. формирање на оптимална понуда преку систематизација на туристичките простори;
4. усогласување на понудата со барање на побарувачката;
5. запазување на барањата за заштита и унапредување на животната средина;
6. усогласување со потребите на ОНО и општествената самозаштита;

7. откривање на колизиите до кои може да дојде помеѓу туризмот и останатите стопански дејности и утврдување на приоритети;
8. формирање на интегралност (внатрешна помеѓу самите локалитети во општината и надворешна со туристичките простори од регионот, Републиката и сл.) и др.

Туристичките простори во општината Кочани се карактеризираат со низа природни и општествени погодности. Збирната оценка укажува на присуство од висококвалитетно, туристичко ресурсно богатство, што овозможува развој на разновидни туристички активности како: здравствени (бањски) туризам, планински (летен и зимско-спортски) туризам, транзитен, деловен, ловен, риболовен, ескурзионен, излетнички и викенд туризам.

Туризмот влијае врз активирањето на нови простори што директно или индиректно се одразува врз развојот на ридско-планинските подрачја. Во конкретниот случај на кочанска општина посебно кога се во прашање просторите на Осогово и Плачковица на кои им се заканува тотална депопулација, воведувањето и развојот на туристичките активности ќе претставува стимул за натамошен развој. Тоа е потврда за оправданоста на вложувањата во туристичкото стопанство кое може да обезбеди не само нови работни места, но и на земјоделското население да му обезбеди нови извори на доход. Со развој на туризмот на село (домашни ракотворби, директен пласман на сопствени производи и сл.) ова начело директно е во врска со реализирање на политиката за развој на недоволно развиените подрачја.

Систематизацијата на туристичките простори се обавува врз база на извршаната валоризација на погодностите на одделните делови на предметниот простор за обавување на одделни туристички-рекреативни активности. На тој начин се детерминираат можни локалитети, погодни за една или повеќе активности за да на крајот врз основа на сето тоа се дефинираат и можните капацитети заедно со нивната структура.

Усогласувањето на понудата со барањата на побарувачката се вршат за да се дефинираат принципите и начелата на просторната организација и истите да се усогласат со барањата на побарувачката.

Односот помеѓу туризмот и заштитата на животната средина е директно меѓузависен со тоа што во колку туристичката изградба се обавува на адекватен начин, тоа може да претставува фактор за унапредување на животната средина. Во конкретниот случај на просторот на општината Кочани таа се из-

разува на два начина: планинските простори на Осогово и Плачковица, особено нивниот пошумен дел, битно влијае врз животната средина на поширокиот простор за кој претставува еколошка инфраструктура. Од друга страна изградбата и уредувањето на бањските локалитети, како и уредувањето на рекреативните простори на самиот град Кочани, ќе претставува подобрување на животната средина во овие простори.

Усогласувањето на туристичката изградба према потребите на ОНО и општествена самозаштита значи прилагодување на туристичкото планирање и развој со критериумите на ОНО. Всушност, тоа значи, ненаселените планински простори на Осогово и Плачковица, туристички треба да се уредуваат и инфраструктурно опремуваат, да во случај на евентуални воени дејствија, претставуваат погодни простори за евакуација на населението и прифаќање на одредени стопански активности. Во таа смисла треба да се бараат и аргументи во оправданоста на вложувањата во изградбата на конкретните планински локалитети, за кои постои директен интерес и на припадниците на сите структури на одбраната на земјата.

Во просторно-планската поставка на уредување на туристичките простори битен е аспектот на нивното организирање во склопот на простори наменети за други активности и функции. Во таа смисла неопходно е анализирање на нивното кореспондирање и откривање на комплиментарностите или колизиите. При тоа потребно е да се предложи солүција за најадекватен третман на просторот, односно тој да се разгледува како комплекс на функции и меѓузависности со цел колизиите да бидат сведени на најмала можна мера, а комплиментарностите максимално да се потенцираат.

Запазувањето на принципот интегралност значи почитување на начелото (кое имплицитно е вклучено во оваа студија) дека секоја дадена просторна единица се согледува како дел од поширокиот простор. Односно, туристичкиот простор се третира како систем на елементи и подсистеми кои меѓусебно се зависни и како такви треба да бидат меѓусебно усогласени и херионизирани. Осогово е типичен пример за илустрација на оваа поставка. Туристичките локалитети на Осогово припаѓаат на повеќе општини (Кочани, Пробиштип, Кратово, Крива Паланка, Делчево) и би било сосема погрешно при планирањето на делот од Кочанска општина да не се земе во предвид просторот на останатите општини. Понатаму, зимско-спортските терени на Осогово се јавуваат како најквалитетни вакви простори во Источна Македонија, со што ги надминуваат локалните граници и добиваат регионално, односно републичко значење. Поради тоа планирањето на туристичкиот развој и неговото просторно организирање треба да биде формулирано како оптимизација на системот на туристичките простори.

3.2. Дефинирање на туристичките просторни единици и оптимизација на нивната понуда со основни квантификации

Врз основа на резултатите од извршената инвентаризација и валоризација на туристичкото ресурсно богатство во одделните делови на општинскиот простор на општина Кочани создадени се можности за детерминирање на самостојни туристички просторни единици-локалитети, зони и сл. Тоа се места кои по својата ситуираност, привлечност или степен на развиеност може и треба да играат улога на самостојни центри во поширокиот туристички простор. По правило тие поседуваат моновалентен или поливалентен туристички карактер.

При дефинирањето на одделните просторни единици почитувајќи ги наведените критериуми во претходното поглавје, појдено е најпрво од одредување на најмалата просторна единица локалитетот. Потоа е извршено групирање на помалите просторни единици во поголеми, при што повеќе локалитети образуваат туристичка зона, повеќе зони подрачја, а повеќе подрачја регион. Со тоа е создадена една хиерариска поврзаност во туристичкото планирање на просторот. Туристичкиот локалитет претставува таква просторна единица која во себе содржи најмалку еден атрактивно-рекреативен туристички елемент неопходен за развој на туризмот. Тој всушност е хомогена туристичка просторна единица и развојот му е поврзан со формирањето и екзистенцијата на повисока просторна единица-зоната.

Расположивиот туристички потенцијал во општината дозволува издвојување на следните осум туристички локалитети:

1. Туристички локалитет — Пониква, 2. Туристички локалитет — Полаке, 3. Туристичкиот локалитет — Бање, 5. Туристички локалитет — Долни Подлог, 6. Туристички локалитет — Пантелеј, 7. Туристички локалитет — Мордовис и 8. Туристички локалитет — Кочани.

1. Туристички локалитет Пониква. Се наоѓа на планината Осогово, поточно на нејзиното Лопенско Било. Ја зафаќа местноста Пониква и нејзината поширока околина. Во морфолошки поглед теренот е брановиден со повеќе превои и врвови од кои највисокиот има надморска височина од 1670 метри, додека самата локалност Пониква е на 1580 метри.

По својата местоположба локалитетот е во високопланинскиот, алпски дел на Осогово. Меѓутоа, поради малата надморска височина и поволната експозиција тој има за престој мошне поволна планинска клима. Тоа го потврдуваат и сточарите кои овде со векови имале свои бачила. Ваквата констатација ја потврдуваат елементите добиени по математички пат на интерполација. Имено средната годишна температура на Пониква изнесува $7,4^{\circ}\text{C}$, а во летниот период $15,4^{\circ}\text{C}$, што значи дека тие се свежи и пријатни за одмарање. Во зимскиот период пак три месеци од

годинат анмаат пониска температура од 0° С и целиот простор епокриен со подебела снежна покривка од 15 см, кој заедно со деннелационите погодности кои наоко не се големи (изнесуваат вкупно околу 1000 метри) и не се така погодни за повисоки категории скијачи, сепак овозможуваат развој на зимско-спортскиот туризам.

Најголем дел од просторот на локалитетот е покриен со густа букова шума која од биоклиматски аспект влијае мошне позитивно. Покрај пошуменоста и пријатната клима овде се јавуваат и повеќе силни планински извори како Виски Чопур, Арамиска Чешма, Шарена Чешма и други кои претставуваат исто така позитивен фактор во туристичката понуда на локалитетот.

Ваквото разновидно богатство од квалитетни атрактивно-рекреативни елементи, пружа можности Пониква да се користи за развој на повеќе видови на туризам како: летен престоен-планински туризам, здравствен туризам, зимско-спортски туризам, резиденцијален туризам, излетнички туризам и сл.

2. Туристичкиот локалитет Полаке, се наоѓа во изворишниот дел на Кочанска Река. Самото село е на надморска височина од 1080 м., а над него се издигаат врвоите Ретки Буки 1781 метар, Султан Тепе 1085 метри и Китка 1874 метри. Тука се простираат најквалитетните скијачки простори на Осогово чии деннелациони можности во пошироката околина надминуваат 2000 метри. Овде снег со дебелина од 15 па и повеќе см, се задржува подолго од 6 месеци во годината, така што се исполнети двата основни услови за развој на висококвалитетен зимско-спортски туризам и можности за трасирање на квалитетни скијачки патеки и долг временски период со снежен покрив. Од друга страна местоположбата, на с. Полаке е таква да во овој дле на Осогово се јавува посебно еден вид жупска планинска клима. Тоа е стимулативна и мошне погодна за престој на лица со нарушена здравствена состојба, посебно на деца. Поволната клима, пошуменоста и богатството со планински извори како и извонредната естетска, декоративна и панорамска вредност на локалитетот овозможува развој во пошироки размери на летниот престоен планински туризам, зимско-спортскиот, ловниот и резиденцијалниот туризам.

3. Туристички локалитет — Гратче. — Се наоѓа 7 км северно од Кочани во долината на Кочанска Река. Го зафаќа вештачкото езеро „Гратче“ и неговата поширока околина. Основниот туристички квалитет му го дава вештачката акумулација која е долга 2,5 км и широка 150—200 метри. Заради поволната местоположба, јужна експозиција и малата надморска височина водата во акумулацијата брзо се загрева и во сите три летни месеци има повисока температура од 18° С. Во овој период и температурата на воздухот е повисока од 18° С така што капе-

њето овде е мошне пријатно и тогаш езерото е главен излетнички и рекреативен објект за населението од Кочани.

По изградбата на акумулацијата целиот терен околу езерото е пошумен со борви насади така што заедно со езерото е создаден еден извонреден пејсажен амбиент и до максимум е зголемена естетската вредност на просторот.

Покрај морфолошките, хидрографските и биогеографските погодности, локалитетот има и значајна археолошка вредност. Така според едно предание Кочани во прво време било подигнато овде, оттаму и името Гратче. Потоа ридот Градиште, кој се издига веднаш од езерото и претставува мал полуостров, снит е препокриен со материјални остатоци од градежен материјал, а на самиот врв се забелжуваат темелите од една поголема тврдина. Претставува мошне погоден панорамски објект, бидејќи од него се гледа целото езеро и сите места во локалитетот.

Локалитетот со Кочани е поврзан со современа сообраќајница која заедно со атрактивно-рекреативните елементи овозможува воведување во истиот повеќе видовни на туристички промет како излетнички, резиденцијален, летен престоен, здравствен, ловен, риболовен и сл.

4. Туристички локалитет — Бање. — На 6 км западно од Кочани во с. Бање на надморска височина од 340 метри се јавува термоминерален извор со јачина од 65 л/сек. вода. Тој претставува атрактивно-рекреативна појава од пошироки размери, а на просторот му дава специфичен квалитет и овозможува истиот да се издвои и оформи како самостоен туристички локалитет. Располага со широки можности за развој на бањско-здравствениот туризам.

Се смета дека оваа термоминерална вода околу која се изградени бањски објекти, ја користеле уште Римјаните, а подоцна доста активно и Турците. Како последица на тоа с. Бање се до ослободувањето од Турците било населено само со турско население. Сепак, бањата до наше време останала малку позната за пошироката јавност и се користи само од месното население.

Порано бањата оскудевала со термоминерална вода и таа имала ниска температура. Сега во тој однос состојбата сосема е изменета. Со бушење добиена е значајна количина на термоминерална вода над 65 литри во секунда и истата има доста висока температура 64° С. По својот хемиски состав оваа вода спрема меѓународната класификација за минерални вода спаѓа во групата на слабоминерализирани термички води со хидрокарбонатно преовладување, слаба алкалност и со ниска радиоактивност. Најмногу содржи: од катјони-натриум 0,195, калиум 0,0130, калциум 0,0484 и магнезиум 0,0182, а од анјоните-хлор 0,0182, сулфати 0,0643, хидрокарбонати 10,5, силициев оксид 0,0405, алуминиев оксид 0,0006 железен оксид 0,0005 и сл. Сла-

ба е и радиактивноста — 8 Махови единици. Покрај наведените елементи констатирано е во мали количини и присуство на ретки минерали како литиум, цезиум, рибидиум и др. кои ја збогатуваат лековитоста на водата. Температурата на водата преку целата година е постојана што зборува дека е од јувенилен карактер и доаѓа од голема длабочина. По физичко-хемиските особини оваа вода е слична со водата од Негорска Бања, само има повисока температура. Според радиактивноста по југословенската класификација спаѓа во ниско радиактивни води, но многу активни со благотворно дејство на катаралните воспалувања и заболувањата на дишните органи.

Ваквите физичко-хемиски особини на термоминералната вода од бањата во с. Бање овозможуваат успешно лекување на повеќе болести како:

1. сите видови на ревматични заболувања;
2. заболувања на жолчните патишта и жолчната кесичка;
3. заболувања на мочоводните органи и камења во истите;
4. гениколошки заболувања;
5. воспаление на нервите;
6. чир на желудникот и дванаесетопалачно црево;
7. состојби после повреди на коскениот систем и др. заболувања.

Вака обилното лековито дејство на водата од бањата во с. Бање произлегува пред сè од нејзиниот комплетен хемиски состав, содржината на сулфатите, присуството на ретки минерали и елементи што ги има во трага, хипермалноста и радиоактивноста.

Добрата местоположба на бањата (сместена во непосредна близина на Кочани) и квалитетните физичко-хемиски својства на водата овозможуваат овде во широки размери да се развие здравствениот, потоа излетничкиот и резиденцијалниот туризам.

5. Туристички локалитет — Долни Подлог. Иако испитувањата на термалните и термоминералните води во Кочанско сè уште не се завршени, добиените резултати се мошне поволни. Издиференциран е еден богат структурален појас кој се протега по целиот централен дел на Кочанското Поле. Кај селото Долни Подлог од дупнатина длабока 318 м. откриена е топла минерална вода со јачина од 95 литри во секунда и температура од 80 целзиусови степени. Ваквата изобилност на термоминерална вода нуди можности за нивно користење не само во земјоделството (изградба на големи комплекси од оранжерии), индустријата и енергетиката, туку и за развој на здравствениот туризам, односно изградба на бањско здравствено-рекреативни објекти и користење на водите за здравствени цели. Тоа значи дека постојат услови овој локалитет поради присуството на термоминералните води да добие и туристичка функција и се развива како бањско-здравствени туристички локалитет.

6. Туристички локалитет — Пантелеј. Се наоѓа во западниот дел на општината Кочани и го зафаќа селото Пантелеј и неговата поширока околина. Селото се наоѓа на надморска височина од околу 800 метри и располага со извонредни природни услови и фактори за развој на туризмот, пространи терени со планински ливади опколени со комплекси од дабова шума, благопријатна клима, изобилство на вода и сл. На западниот крај на селото се наоѓаат манастирски конаци и црква посветена на Св. Пантелејмон. Традиционално секоја година на 9 август (Св. Пантелејмон) празник на манастирот се одржува голем собир на кој присуствува населението од сите околни села. Одредени години после ослободувањето манастирските згради се користени како одмаралишта за деца, потоа изведување на предвојничка обука на младината и сл. Во сообраќаен поглед локалитетот сега не е добро поврзан со Кочани. Постојниот автомобилски пат е стар и доста напуштен. Со неговата модернизација и посебно со продолжувањето на истиот преку Злетово до Пробиштип, геотуристичката положба на локалитетот знатно ќе се подобри. Ваквите природни и антропогени погодности нудат можности за развој на повеќе видови туристички промет во локалитетот како: летен стационарен туризам, здравствен туризам, излетнички и резиденцијален туризам.

7. Туристички локалитет — Мородвис. И јужниот дел на Кочанска општина изобилува со природни и антропогени туристички вредности. Тука се издигаат северните падини на планината Плачковица кои во голема мера се пошумени, а во нивното подножје се наоѓа селото Мородвис, кое во минатото играло многу важна функција, а денеска претставува значаен археолошки локалитет. Тука, меѓу другото откриени се околу 80 некрополи како и остатоци од 4 цркви кои биле составен дел на Мородвишката епископија. Една од нив е епископска и датира од околу 6 век од нашата ера. Со тоа Мородвис доби посебен третман во македонската археологија и стана многу значаен археолошки локалитет. Напореда со археолошкото, локалитетот добива и туристичко значење. Има мошне пријатна клима и сообраќајно добро е поврзан со Кочани. Во пошироката околина на локалитетот кон исток се наоѓа Зрновска Река на која се наоѓа хидроцентралата „Зрновка“. Реката е богата со поточна пастрмка, а на југозапад во високопланинскиот дел на Плачковица е мошне квалитетниот туристички простор Туртел. Селото Мородвис и неговата поширока околина е погодна за развој на излетничкиот, ескурзиониот и резиденциониот туризам.

8. Туристички локалитет — Кочани. Градот Кочани покрај тоа што е трет по големина во источна Македонија и главен економски центар во Кочанската Котлина, располага и со одредени погодности за развој на туризмот. Меѓу другото има атрактивна

местоположба. Се наоѓа на излезот на Кочанска Река во плодното Кочанско Поле и има povolna геотурстичка положба, бидејќи преку него минува патот кој го поврзува Скопје преку Штип—Кочани и Делчево со Благоевград во соседна Бугарија. Таквата положба претставува реална претпоставка за развој на транзитниот туризам.

Кочани со неговата поширока околина претставува мошне интересен простор за археолозите. Зачестените наоди на значајни археолошки предмети во последните години сè победливо потврдуваат дека Кочани со сигурност се вбројува меѓу познатите антички градови во Македонија. Оваа населба не само што постоела во античкиот период, туку претставува значајно средиште на стратешки важниот пат по долината на реката Брегалница и раскрсница на патишта. Всушност, со секој нов археолошки наод како питоси, мермерни столбови и сл. недвосмислено се укажува дека овде населба постоела непрекинато од праисторијата, преку антиката, срединот век до наше време. Сочуваните историски споменици како двете кули во стариот дел на градот, градската црква, турската џамија, спомениците и спомен обележјата од НОБ, како и оние создадени во најново време меѓу кои особено се истакнува монументалниот споменик на Слободата на ридот Лукобија, претставуваат атрактивни туристички мотиви и со своето присуство во значајна мера ја збогатуваат содржината на туристичкиот престој во градот.

Своето туристичко активирање Кочани може да го заснова и врз постоењето на специфичното аграрно производство. Така, тој е најголем центар за производство на ориз во Југославија и како таков се споменува во сите учебници. Врз база на таа специфика и атрактивен начин на производство можно е воведување и развој на таканаречениот екскурзивен туризам. Престојот овде би бил достас одржаен бидејќи ќе се одвива на релацијата: оризови плантажи-опитна станица, која е единствена во Југославија, фабрика за луштење и преработка на ориз. Воведувањето на овој вид туризам е овозможена и со постоењето на други големи работни организации во градот, особено како што е фабриката за целулоза и хартија која е единствена во Републиката и сл.

3.3. Третман на Осоговијата како единствен туристички простор

Во рамките на туристичките потенцијали на просторот од источна Македонија, планинскиот масив на Осогово зазема доминантно место. Осоговскиот масив зафаќа површина од 4.223,7 км², од која 3/4 се наоѓа во СР Македонија или 3.228,2 км², а 1/4 или 995,5 км² во НР Бугарија. Вака огромното пространство ус-

ловило Осоговскиот простор меѓу себе да го поделат пет општини и тоа: Крива Паланка, Кратово, Пробиштип, Кочани и Делчево. Ова просторно опфаќање на неколку општини претставува поволен фактор и отвара широки можности за организирање на просторот и неговото туристичко искористување. Припадноста на повеќе општини му дава поволност на овој простор во однос на геотуристичката положба бидејќи укажува на поголема потенцијална клиентела.

Меѓу факторите кои се истакнуваат како изразито поволни за развој на туризмот се: орографските, климатските и вегетационските карактеристики на Осогово, потоа можностите за развој на зимско-спортскиот туризам, здравствениот, ловниот како и некои други видови туристички активности. Во тој поглед за планината Осогово може да се каже дека поседува бројни атрактивно рекреативни елементи, поради што значителни нејзини простори во сверата на заштитата се рангирани како предели со посебни природни карактеристики. Такви се Капин Камен, Костадиница, изворишниот дел на Злетовска Река, Синковица, Китка и Царев Врв, а просторот помеѓу изворишниот дел на Злетовска, Станичка и Дурачка Река кој претставува комплекс на букова шума се издвојува и како „строг природен резерват“.

На Осогово за разлика од другите планини во источна Македонија постојат и повеќе значајни културно-историски споменици. Тие покрај својата историска и национална вредност имаат важност и за развој на туризмот. Во тој поглед особено се истакнуваат Лесновскиот Манастир, манастирот Св. Јоаким Осоговски, манастирот Св. Пантелејмон во с. Пантелеј, црквата Св. Никола во с. Псача и др.

Големиот број на туристичко-атрактивни елементи овозможиле издвојување на повеќе туристички локалитети на оваа планина. Така земајќи ги како основа просторите што имаат поголема туристичка вредност и можност за искористување на Осогово може да се формираат следните туристички локалитети:

Општина: Крива Паланка Кратово Пробиштип Кочани Делчево

Локалитет: 1. Св. Ј. Осоговски 1. Буковец 1. Лесново 1. Пониква 1. Царев Врв
— Царев Врв — Пониква — Буковец 2. Полакц 2. Калиманско
— Пониква 3. Пантелеј Езеро
4. Гратче
— Царев Врв

Од прегледот се забележува дека поедини туристички локалитети просторно се јавуваат во две или три општини. Такви се на пример: Пониква како заеднички локалитет за Кочанско, Пробиштипска и Кратовска општина, Царев Врв како заеднички за општините: Делчево, Крива Паланка и Кочани, Буковец

заеднички за две општини, Кратово и Пробиштип и сл. Ваквата положба на туристичките локалитети јасно укажува дека Осогово е единствено туристичко подрачје и скоро не е можно негово директно диференцирање помеѓу одделните општини и развој на туристичките локалитети во границата на поедините општини. Тоа истовремено наметнува заклучок дека и методолошки и практично е потребно изработка на единствен просторен план за целата планина Осогово.

4. Долгорочна концепција и проекција на развојот

При поставката на долгорочната концепција и проекција на развојот користени се неколку пристапи. За појдовна година земена е 1980 година, односно период од последните десет години, а терминална или крајна година е 2000 која е дефинирана со методологијата за изработка на просторниот план на Општината. При тоа за предметната општина не беше можно да се користат некои методи (како на пример методата на екстраполација на досегашните трендови), поради мошне ниската база и сосема скромните постигнувања во досегашниот период.

Дадената проекција главно се базира врз резултатите од истражувањата на долгорочниот развој на туризмот во СР Македонија и регионот на источна Македонија од една страна и согледливите фактори, можности и условиз а развој на туризмот во општината Кочани, од друга страна.

Во програмирањето физичкиот обем на туристичкиот промет, големината и дистрибуцијата на материјалната база, апроксимативната пресметка на потребните средства за развој, потребната работна сила и слично, користени се определени индикатори од програмско-развојни согледувања. При тоа е водена посебна грижа за специфичностите кои го карактеризираат просторот на општина Кочани за кои програмирањето на туристичкиот развој мора да води доволно сметка.

Покрај извршените просторни истражувања, вршено е и определено ускладување со истражувачките резултати од другите верифицирани материјали и студии. Со тоа е обезбедено меѓусебно усогласување и взаемно влијание помеѓу одделните целини, што истовремено овозможи соодветни корекции, надополнувања и воспоставување на одредени оптимални релации помеѓу различните намени и различните корисници на просторот.

4.1. Очекуван физички обем на прометот

За програмирање на физичкиот обем на туристичкиот промет кој се изразува преку бројот на ноќевањата, потребно е да се анализираат движењата кои ќе се јават во туристичката по-

барувачка, потоа да се проучат очекуваните видови на туристички промет и неговите карактеристики и да се воспостават одредени пропорции и аналогии кои доаѓаат до израз особено во подрачја кои немаат голема туристичка традиција.

Така земајќи ги во предвид очекуваните движења на туристите во регионот на источна Македонија, како и почитувајќи ја валоризацијата на факторите на туристичкиот развој на општината Кочани добиена е следната проекција на туристичкиот промет. Истата е изразена преку бројот на ноќевања на домашните и странските туристи и тоа за терминалната година на планските согледувања:

Категорија на потрошувачка	број на ноќевања		вкупно
	домашни	странски	
1. Основн капацитети			
а) висока категорија	—	—	—
б) средна категорија	70.200	23.400	93.600
в) ниска категорија	105.500	35.100	140.400
Вкупно:	175.500	58.500	234.000
2. Комплиментарни капацитети			
а) висока категорија	16.600	5.570	22.230
б) средна категорија	66.690	22.230	88.920
в) ниска категорија	83.360	27.790	111.150
Вкупно:	166.710	55.590	222.300
3. Се вкупно:			
а) висока категорија	16.660	5.570	22.230
б) средна категорија	136.890	45.630	182.520
в) ниска категорија	188.660	62.890	121.550
Вкупно:	342.210	114.090	456.300

Извршените проучувања на побарувачката укажуваат дека на Кочанска општина во наредниот период не може да се очекува клиентила од висока категорија. Потоа поизразито е побарувањето за основните во однос на комплиментарните капацитети, што се смета за реално бидејќи во основните влегуваат хотелските и другите комерцијални објекти, а во комплиментарните-одмаралиштата, летовалиштата, објектите за приватно сместување и сл. Од проекцијата за обемот на туристичкиот промет се забележува дека во 2000-та година, Кочанска општина сео чекува да оствари 456.300 ноќевања. Од тој број 342.210 ноќевања да бидат реализирани од страна на домашните, а 114.090 ноќевања од страна на странските туристи. Ваквиот

обем на туристичкиот промет кореспондира со оценетите развојни фактори и потенцијали (планински, бањски и останати) туристички места со кои располага Кочанска општина.

4.2. Основни структурни карактеристики

Како најбитни одредувачи преку кои се изразуваат основните структурни карактеристики се: односот помеѓу ноќевањата на домашните и странските туристи, потоа сразмерот помеѓу основните и комплиментарните капацитети и одредување должината на користењето на капацитетите. Овие структурни карактеристики даваат реална можност за определување на квантумот и структурата на капацитетите на понудата, поточно капацитетите за сместување.

Кај соодносот помеѓу домашните и странските туристи воспоставена е пропорција од 75 : 25, која е иста со онаа од регионот источна Македонија, а е пониска од пропорцијата за СР Македонија која во долгорочната проекција изнесува 70 : 30. За структурата на вкупните капацитети изразено преку користење на основните и комплиментарните капацитети, земена е пропорција од 40 : 60 која е детерминирана со претпоставениот број ноќевања во одделни категории објекти, можни видови на туристички промет, должината на користење на капацитетите и сл. Овде во однос на користењето на комплиментарните капацитети земена е претпоставка дека во наредниот период тие ќе бидат така градени што ќе може да се користат и во комерцијални цели.

Врз база на карактерот на туристичкиот промет во општината и основните атрибути на побарувачката се претпоставува дека вкупните капацитети ќе се користат просечно по 117 дена годишно (околу 32% од максималниот капацитет) со тоа што основните капацитети би се користеле со над 40%, односно околу 150 дена во текот на годината, а комплиментарните капацитети во просек 95 дена годишно.

Ваков степен на користење ќе биде можен затоа што бањскиот и планинскиот туризам, за кои постојат широки можности за развој во предметната општина, објективно можат да имаат долга сезона на користење, односно може да постои и летна и зимска сезона, се разбира под услов да постои соодветна изграденост и уредност на просторот.

4.3. Проекција на понудата по видови структура

Врз основа на анализата на постојната состојба, валоризацијата на развојните фактори, согледивата проекција на туристичкиот промет, како и врз основа на одредени емпириски сознанија и споредувања со слични подрачја се одредува кванту-

мот и структурата на туристичката понуда, поточно сместувачките капацитети како нејзин најбитен репрезент.

1. Основни рецептивни капацитети	бр. легла	%
а) висока категорија	—	—
б) средна категорија	620	16
в) ниска категорија	940	24
Вкупно:	1.560	40
2. Комплиментарни капацитети		
а) висока категорија	250	6
б) средна категорија	940	24
в) ниска категорија	1.150	30
Вкупно:	2.340	60
3.. Сè објекти за сместување	3.900	100%

Ваквата структура главно кореспондира со согледивите категории клиенти, можните видови туризам кои ќе се развиваат во предметниот простор, фазата на развојот во која се наоѓа туризмот, зголеменiot интерес за изградба на одмаралишта, викендници и други видови комплиментарни објекти. Истовремено, порастот на сместувачки капацитети бележи благ пораст во учеството на вкупниот број легла во Републиката. Така во 1980 година Кочанската општина учествува со 0,8 во вкупниот број легла во СР Македонија, а во 2000-та година тоа учество се предвидува да се зголеми на 2,6%.

Од просторно планерски аспект мошне битна компонента е и разместувањето на проектираниот број на легла по одделни локалитети во општината. Во тој поглед е водено доволно сметка за пружањето на можности преку сместувачките капацитети да се изврши оптимална валоризација на расположивите туристички потенцијали.

Туристички локалитет	број на легла	%
1. Кочани	300	8
2. Пониква	2.000	52
3. Полаке	350	9
4. Гратче	200	5
5. Пантелеј	100	2
6. Бање	800	21
7. Долни Подлог	100	2
8. Мордовис	50	1
Вкупно:	3.900	100%

Се забележува дека најголема концентрација на легла се јавува во Пониква, што покажува дека овој локалитет поради централната положба ќе врши дисперзија на туристите во останатите простори. Планираните легла во Полаке претпоставуваат отварање на нови туристички простори како што е случај и со локалитетите Пантелеј, Мородвис и Долни Подлог.

Бањата во с. Бање со 800 сместувачки единици би формирала сериозна туристичка понуда со што би било овозможено максимално искористување на нејзините туристички вредности.

Голем квантум на капацитети е предвиден во планинските локалитети Пониква и Полаке, меѓутоа за нив треба да се нагласи дека покрај комерцијалните капацитети, доминатно учество ќе имаат одмаралиштата, викендиците и сл. Во локалитетот Мородвис е предвиден мал објект од транзитен тип, додека во самиот град хотелските капацитети би биле наменети главно за деловен туризам.

Ваквиот обем на понуда и просторна разместеност во општината ќе овозможи не само отварање на нови туристички простори и валоризирање на постојното ресурсно туристичко богатство туку и збогатување на содржината на туристичкиот престој и интензивирање на туристичкиот промет.

4.4. Општествен производ и вработеност

Категоријата економски ефекти од туристичкото стопанство во студиите од ваков карактер има повеќекратно значење. Меѓу другото преку нив се укажува на реалноста на предвидените инвестициони вложувања, потоа преку општествениот производ се оценува местото на туризмот во стопанството на општината и има соодветно значење за создавање на вкупниот концепт на развојот на општинското стопанство.

Вкупната туристичка потрошувачка, која може да се очекува во општината на крајот од согледуваниот период, пресметана е врз основа предвидениот број на ноќевања и претпоставената просечна дневна потрошувачка на домашните и странските туристи.

Број на ноќевања на домашни и странски туристи просечна и вкупна потрошувачка за 2000-та год.

категорија на потрошувачка	број на ноќевања			потрошувачка на стационарни туристи во 000 ден.					
	дом.	стр.	вкупно	просечно дневоо		во дивари		вкупно	
				дом.	стр.	пр.	дом.	стран.	вкупно
1. Основни капацитети									
а) висока категорија	—	—	—						
б) средна категорија	70.200	23.400	93.600	650	800	687	45.630	18.172	64.350
в) Вкупно:	105.300	35.100	140.400	600	750	637	63.180	62.325	89.505
Вкупно:	175.500	58.500	234.000	620	770	657	108.810	45.045	153.855
2. Комплиментарни капацитети									
а) висока категорија	16.660	5.570	22.230	550	650	575	9.163	3.620	12.783
б) средна категорија	66.690	22.230	88.920	500	600	525	33.345	13.338	46.683
в) ниска категорија	83.360	27.790	111.150	450	550	475	37.512	15.284	52.796
Вкупно:	166.720	55.580	222.300	480	580	505	80.020	32.242	112.262
3. Се вкупно									
а) висока категорија	16.660	5.570	22.230	550	650	575	9.163	3.620	12.783
б) средна категорија	136.890	45.630	182.630	577	702	608	78.975	32.058	111.033
в) ниска категорија	188.660	62.890	251.550	534	662	566	100.692	41.609	142.301
ВКУПНО:	342.210	114.090	456.300	552	677	583	188.830	77.287	266.117

Вкупно потрошувачка во 2000-та година
(по сегашни цени во 000 динари)

1. Потрошувачка на стационарни туристи	
а) домашни туристи	188.830
б) странски туристи	77.287
Вкупно:	266.117
2. Потрошувачка на транзитни туристи	
а) домашни туристи	75.530
б) странски туристи	3.860
Вкупно:	79.390
3. Сè вкупно	
а) домашни туристи	264.360
б) странски туристи	81.147
Вкупно:	345.507

Во наредната табела со примена на соодветни проценки, емпириски пропорции и слично, пресметана е вредноста на општествениот производ од туристичкото стопанство во Кочанска општина.

Структура на потрошувачка и општествен производ
во 2000-та година (во 000 динари)

1. Структура на потрошувачката		
а) угостителство	359.257	55%
б) трговија	163.298	25%
в) дел од голем сообраќај	65.319	10%
г) останати	65.319	10%
Вкупно:	653.193	100%
2. Општествен производ		
а) угостителство	215.554	(60%)
б) трговија	48.989	(30%)
в) дел на голем сообраќај	39.191	(60%)
г) останати	39.191	(60%)
Вкупно:	342.925	

% од вкупната потрошувачка 52,4%

Туризмот како стопанска дејност има значително влијание врз зголемување на вработеноста во просторот кој се развива. (тој спаѓа во групата на трудоинтензивните дејности, во која примената на механизацијата во значителна мера е ограничена. Затоа погодноста на туризмот да ангажира поголем број на ра-

ботна сила, односно да ја зголемува вработеноста, влегува во ред на поважните мотиви кои допринесуваат да се форсира туристичкиот развој во сите простори каде што има услови за негов развој.

Проекцијата на бројот на вработените се обавува врз база на емпириски нормативи за број на вработени на 100 сместувачки единици. При тоа овој норматив е условен од низа фактори меѓу кои поважни се: категоријата на објектите за сместување, должината на сезоната на нивното користење, видот на туристичкиот промет и слично.

Врз база на ваквите нормативи применети на програмирањот број на легла, определена е потребната работна сила за објектите за сместување, а кон тоа е одреден бројот што се предвидува да се вработат во сродните дејности како трговијата, дел од сообраќајот и други.

План на рабона сила

1. Основни рецептивни капацитети			
а) висока категорија	—	—	—
б) средна категорија	620	0,45	279
в) ниска категорија	940	0,30	282
Вкупно:	1.560	0,35	546
2. Комплиментарни капацитети			
а) висока категорија	250	0,30	75
б) средна категорија	940	0,20	188
в) ниска категорија	1.150	0,10	115
Вкупно:	2.340	0,15	351
3. Сè објекти за сместување	3.900	0,23	897
4. Угостителски објекти вон сместување (20% до 3)			180
5. Сс (3+4), а од тоа		100,0	1.077
а) постојани		100	1.077
б) сезонски		30,0	323
в) просечно		45,0	485
6. Трговија		30,0	32
а) постојани		30,0	32
б) сезонски		70,0	76
Вкупно (10% од кол. 5)		100,0	108

7. Угостителство и трговија (5+6)

а) постојани	30,0	355
б) сезонски	70,0	830
Вкупно:	100,0	1.185
просечно	45,0	533

8. Дел од голем сообраќај
(пропорционално учество во туристичкиот промет)

а) постојани	30,0	65
б) сезонски	70,0	150
Вкупно 20% од кол 5)	100,0	215
просечно	45,0	90

9. Останато

(пропорционално учество во туристичкиот промет)

а) постојани	30,0	32
б) сезонски	70,0	76
Вкупно:	10,0	108
просечно	45,0	49

10. Сè вкупно

а) постојани	30,0	452
б) сезонски	70,0	1.056
Вкупно:	100,0	1.508
просечно	45,0	678

Од предложениот план на работната сила се гледа дека во 2000-та година туризмот ќе заангажира 1.508 работника. Тоа ќе претставува значителен домен на вработување на населението, а тоа е битен аргумент за поддршка на предложениот концепт, на неговиот перспективен развој.

4.5. Инвестиции — апроксимација на трошоците за изградба на туристичката понуда

Во изработката на апроксимативната пресметка на потребните инвестициони вложувања за реализација на предложениот концепт за развој на туризмот до 2000-та година земени се во предвид следните елементи:

1. Големината и структурата на капацитетите за сместување;
2. Потребните средства за изградба на останатите елементи на понудата;

3. Определени емпириски пропорции за сразмерноста меѓу одделните категории трошоци во рамките на туристичката понуда;

4. Единични цени кои се реализираат во сегашни услови;

5. Резултати од претходни истражувања

Користејќи ги сите овие елементи добиена е следната апроксимативна пресметка:

Глобална пресметка на инвестиции во туристичката понуда
во 2000-та година

вид на капацитети	број на лагла	пена по 1 легло (во 000 дин.)	вк. инвест. (во 000 дин.)
1. Основни рецептивни капацитети			
а) висока категорија	—	—	—
б) средна категорија	620	700	434.000
в) ниска категорија	940	600	564.000
Вкупно:	1.560	640	968.000
2. Комплиментарни капацитети			
а) висока категорија	250	550	137.500
б) средна категорија	940	450	423.000
в) ниска категорија	1.150	350	402.500
Вкупно:	2.340	411	963.000
3. Се вкупно			
а) висока категорија	250	550	137.500
б) средна категорија	1.560	550	137.500
в) ниска категорија	2.090	462	966.500
Вкупно:	3.900	503	1.961.000

Планирани инвестиции потребни за изградба на
вкупната туристичка понуда

1. Угостителство		%
а) Објекти за сместување	1.098.160	56,0
б) Останати угостителски објекти	78.440	4,0
Вкупно:	1.176.600	60,0
2. Трговија	58.830	3,0
3. Култура, спорт и разонада	78.440	4,0
4. Превозни капацитети	137.250	7,0
5. Комунална инфраструктура	78.400	4,0
6. Регионална инфраструктура	392.220	20,0
7. Останато	39.220	2,0
Вкупно:	1.961.000	100,2

Вака предвидената глобална сума на вложувања и прикажаната нивна структура, добиваат поширока основа за оценка на реалноста преку следниве неколку објаснувања:

1. Во наредниот период за кој се врши проекцијата, сосема е реално да се очекува износот на вложувања да биде значително поголем и да биде во сообразност со порастот на репродуктивната способност на туризмот со цел да се искористат компаративните развојни предности на општината.

2. Мошне значителни средства за изградба на туристичката понуда на општината треба да бидат обезбедени од средствата на работните организации кои ќе градат свои одмаралишта, потоа разни општествени организации и слично. Посебно ќе бидат значајни средствата на граѓаните, особено оние што ќе градат викендици и други објекти со слична намена.

3. Во обезбедувањето на вкупните потребни средства за изградбата на туристичката понуда се очекува да учествуваат и други вложувачи на средства како работодајателите, трговијата, организации од областа на инфраструктурата и слично.

Во таква ситуација, апроксимативната сума на потребните вложувања може да се земе како сосема реална, односно пожелна, а и остварлива во наредниот долгорочен период на развојот на туризмот во општината.

4.6. Туризмот и неговото влијание врз идниот развој

Туризмот, како домашниот така и странскиот, влијае врз низа стопански и нестопански дејности. Тргувајќи од неговата универзална дефиниција која го дефинира како збир на односи и појави што настануваат меѓу туристите и населението во туристичките локалитети, како и влијанието што го имаат туристичките движења врз туристите, може да се заклучи дека туризмот влијае во повеќе свери. Сите тие влијанија може да се поделат во две групи кои се познати како функции на туризмот, едната од нив е група на неекономски функции меѓу кои најзначајни се здравството-рекреативноста, културно-воспитната и политичката функција. Втората група ги опфаќа оние функции во кои туризмот се јавува како изразито економска категорија, а меѓу нив најважни се мултипликативната, индуктивната, конверзивната, зголемувањето на вработеноста, развојот на стопански неразвиените подрачја, влијанието на туризмот врз урамнотежувањето на стокано-паричните односи и други.

Туризмот на пример со својот развој активира низа стопански гранки како угостителството, сообраќајот, трговијата, а често и нестопански дејности кои само по себе немаат туристички карактер (историски споменици, културни манифестации, етнолошко богатство и сл.). Потоа го стимулира развојот на градежништвото, земјоделството, прехранбената индустрија и

друго. Таа е таканаречената мултипликативна функција. Така интензивната инвестициона активност е неопходна за изградба на предвидените 3.900 легла. Туристички, територијата на Кочанска општина ќе предизвика мошне широк фронт на градежни работи за изградба на сместувачките и инфраструктурните капацитети. Исто така мошне и битно што таа изградба ќе се потпира во голем дел на локални материјали, кое посебно ќе влијае врз развојот на производството на градежните и други материјали.

Зголеменото присуство на туристи исто така ќе предизвика зголемување на прометот на трговијата, што претставува определено прелевање на приходот од другите подрачја, а тоа ќе биде и значителен фактор за развој на ова туристичко подрачје.

Со развојот на туризмот ќе се стимулира и развојот на занаетчиството и тоа не само преку учеството во изградбата на туристичките објекти, но исто така и во развојот на домашните ракотворби и изработка на предмети за спомен. Всушност во целина ќе се создадат услови за развој на таканареченото мало стопанство.

Една од важните економски функции на туризмот, која ја врши само тој е тоа што тој ги претвара (конверзивна функција), во стопански ресурси, инаку бројни нестопански дејности-добра кои без туризмот воопшто не би остварувале приходи. Овде пред сè спаѓаат многу непотрошни природни добра, на пример планинската панорама, планинскиот воздух, сонцето, снегот, климата, лековитите извори и други, со кои просторот на Кочанска општина е значително богат.

Покрај до сега изнесеното, битен општествен ефект во развојот на туризмот во предметниот простор се однесува на неговото непосредно влијание на развојот на одделни населби во просторот, кои се во фаза на раселување и напуштање (Пантелеј, Лешки, Јастребник, Полаке и други). Тие под влијание на туристичкиот развој ќе добијат нов развоен подем и ќе настанат нивно обновување. Бидејќи се во прашање ретко населени и планински подрачја, изградбата на туристичките капацитети и инфра структурата за потребите на туризмот, заедно со стимулирањето на развојот на одделните населени места ќе добие целосно оправдување и од аспект на општонародната одбрана и општествената самозаштита.

Туризмот обавува и мошне важна функција во сверата на вработувањето, бидејќи овозможува отварање на работни места директно во туризмот, или индиректно во останатите дејности. Потоа со зголемување на побарувачката и потрошувачката овозможува стварање или зголемување доходот на населението. На тој начин туризмот истовремено придонесува за смалување на миграциските појави, посебно економските миграции, поради што и од тој аспект туризмот во неразвиените подрачја

како што се овие кои се издвоени, посебно во планинскиот дел на Кочанската општина, добива карактер на важен развоен фактор.

5. Рекреација

Рекреацијата се јавува како современ општествен феномен кој претставува смислена, организирана и плански спроведена дејност на активно одмарање на човекот преку слободно избрани активности. Всушност научните поставки рекреацијата ја сметаат како составен дел на производствениот процес и област која влијае на целокупниот живот на денешниот човек. Таа не е луксуз, туку биолошка потреба. Како и другите општествени појави и таа подлегува на општествените законитости. Затоа нејзиниот развој потребно е плански да се насочува, при што секогаш актуелно е планирањето на рекреативните површини и објекти кои треба да ги следат и задоволуваат рекреативните потреби што перманентно се во пораст.

Поради сложеноста на рекреацијата во процесот на просторно-планерската постапка, се јавува една објективна потреба од нејзино просторно и временско дефинирање. Така во зависност од карактерот, времето и местото каде што се изведува, таа се дели според карактерот на: пасивна и активна рекреација; според времето на изведување на: секојдневна, викенд и годишно-одморна рекреација; — според местото на изведување: во местото на живеење и работа и надвор од населените места и според организационата форма на: поединечна и масовна рекреација.

Вториот значаен планерски елемент е обемот на рекреацијата, поточно факторите што влијаат врз нејзината големина. Меѓу овие фактори како поважни се сметаат следните: густина на населението и степенот на загаденоста на животната и работната средина, висината на животниот стандард, образовноста и расположивиот фонд на слободно време, постоењето на атрактивно-рекреативни простори за нивната инфраструктурна опременост, присуството на организиран систем на услуги и сл. (6,30). Сите овие фактори директно влијаат и на масовноста и на квалитетот на рекреацијата.

5.1. Рекреациони простори-уреденост, просторна разместеност и капацитетна опременост

Рекреационите простори и објекти во подрачјето на општината Кочани претставуваат сè позначајна компонента во политиката на просторното уредување и имаат важна улога во просторниот, економскиот и социјалниот развој на градот. Туристичките рекреативни подрачја денеска се сметаат за дел од

градското подрачје поточно за приградска зона. Основното нивно значење се состои во тоа што придонесуваат за подобрување на микроклимата и санитарната состојба на воздушниот басен над градот и овозможуваат масовна рекреација на градското население.

Од инвентаризацијата и валоризацијата на природните и општествените фактори за развој на туризмот се гледа дека подрачјето на Кочанска општина располага со добри можности и услови за задоволување на рекреативните потреби на населението. Меѓутоа состојбата со задоволувањето на одделните видови рекреативни потреби (дневно-неделно-годишно, одморската рекреација), не е еднаква. Така на пример за дневна рекреација која го исполнува најголемиот дел од слободното време на работниот човек, која е и најмасовна, градот не располага со доволен простор и објекти. За оваа намена нема доволно зелени површини, паркови, шеталишта и рекреативни објекти. Кочани располага само со 0,5 ха паркови и 0,2 ха паркови шуми што секако не се доволни.

Нешто подобра е состојбата со рекреационите потенцијали за задоволување на неделните рекреациони потреби. Тие се сретнуваат низ целото подрачје на општината и претставуваат богат фонд кој може да ги задоволи ваквите потреби на населението од општината, па и пошироко. Меѓутоа кај нив се јавува друг недостаток, конкретно нивната инфраструктурна опременост е на многу ниско ниво и како резултат на тоа тие не можат наменски целосно да се користат. Таков е случајот со рекреативните површини околу Брегалница, на Осогово па дури не е подобра положбата ни со онаа околу езерото „Гратче“. Овде во празнични денови може одеднаш да се соберат по неколку илјади посетители, а условите за квалитетно задоволување на нивните рекреативни потреби скоро се минимални.

5.2. Рекреативни зони во просторот за потребите на населението во зависност од видот на рекреацијата

Од анализата на туристичкото ресурсно богатство на територијата на општина Кочани, може да се заклучи дека неговата просторна разместеност е така сконцентрирана што дозволува формирање на повеќе рекреативни зони. При нивното планирање и конечно диференцирање на потребите на просторниот план земени се следните принципи: за рекреација да се издвојат највредните и најатрактивните подрачја во околината на градот, рекреационите и други туристички услуги да може да се концентрираат во најголема мера за да се добие рационална мрежа на инфраструктурата, просторно зоните да не бидат многу оддалечени од градот за да би се овозможило нормално функционирање на патниот сообраќај, да е можно изградување

на комуникации кои ќе поврзуваат повеќе места погодни за рекреација во еден комплексен, територијален и функционален комплекс, ваквите зони да бидат појдовна основа за активирање на заостанатите подрачја во општината, преку нив да се обезбеди заштита на животната средина, просторите за рекреација и објектите во нив да можат да се користат и за потребите на ОНО и Општествената самозаштита и други.

Базирајќи се на овие принципи, на територијата на општината издвоени се следните рекреативни зони:

1. Лешки — Пониква — Полаке
2. Кочанска Река — брана „Гратче“ — Горно Гратче
3. Бање — Пантелеј — Синковица
4. Брегалница — Долина Подлог — Злетовица
5. Зрновци — Мордовис — Туртел

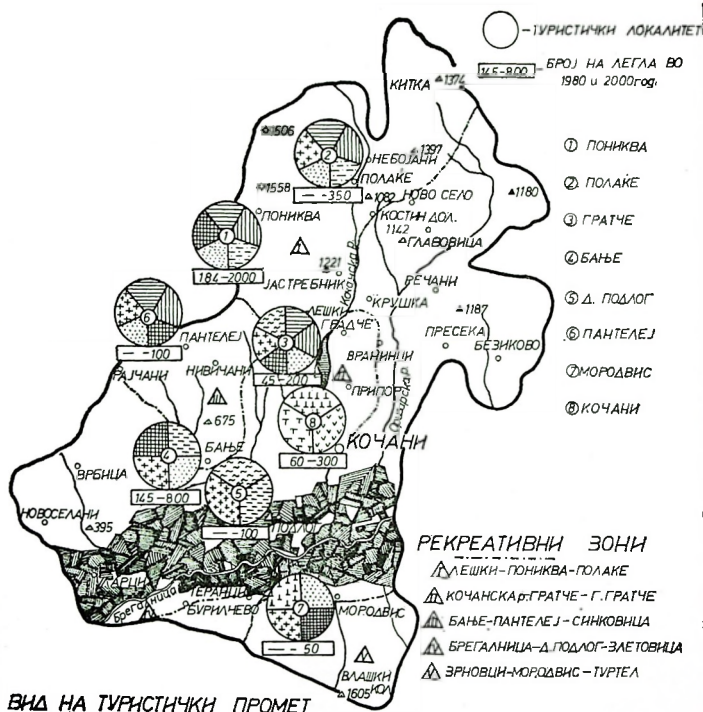
Проекцијата за искористување на овие простори во 2000-та година, се базира врз предвидениот број на жители во општината и одредени соодноси за нивното вклучување во рекреативните движења.

Излетничка активност

Број на жители во 2000 година	рекреативна зона	Излетници во денови на максимална посетеност %	
61.971	1. Лешки—Пониква—Полаке	11.000	35,5
	2. Кочанска Река—Ез. „Гратче“— Г. Гратче	10.000	32,0
	3. Бање—Пантелеј—Синковица	4.500	14,5
	4. Брегалница—Д. Подлог—Злетовица	2.500	8,0
	5. Зрновци—Мордовис—Туртел	3.000	10,0
Вкупно		31.000	100,0

Во деновите на максимална посетеност се планира вкупно во сите зони да престојуваат до 31.000 излетника. Тоа е релативно голем број, но при проекцијата на ваквата посетеност земено се во предвид согледувањата дека во 2000-та година ќе има релативно голема концентрација на градско население во Кочани, потоа значаен дел од населението што ќе живее на село нема да се бави со земјоделие тлкујќи го е вработено во останатите дејности, па и тоа ќе се вклучи во излетничките движења, со изградбата на новите сообраќајници особено онаа од левата страна на Брегалница која води кон Штип, како и патот преку св. Николе за Скопје, Кочанските рекреативни подрачја директно ќе се вклучат во рекреативната зона на Штип и Скопје, со што и посетеноста знатно ќе се зголеми.

ТУРИСТИЧКИ ЛОКАЛИТЕТИ ВО ОПШТИНА КОЧАНИ И НИВНА НАМЕНА

ВИД НА ТУРИСТИЧКИ ПРОМЕТ

1. ЛЕТЕН-ПРЕСТОЕН ТУРИЗАМ

2. КЛИМАТСКО-ЛЕКУВАЛНИШЕН ТУРИЗАМ

3. ЗИМСКО-СПОРТСКИ ТУРИЗАМ

4. РЕЗИДЕНЦИЈАЛЕН ТУРИЗАМ

5. ЛОВНИ ТУРИЗАМ

6. НАЕЛЕТНИЧКИ ТУРИЗАМ

7. РИЕЛОВНИ ТУРИЗАМ

8. ЕКСКУРЗИОНЕН ТУРИЗАМ

9. ДЕЛОВЕН ТУРИЗАМ

10. ТРАНЗИТЕН ТУРИЗАМ

11. БАЊСКО-ЛЕКУВАЛНИШЕН ТУРИЗАМ

5.3. Можности за активирање на новите подрачја за рекреација

Предложените зони за рекреација располагаат со специфични квалитети кои претставуваат основа на нивната туристичка атрактивност. Имаат поволна туристичка положба. Сите се наоѓаат во непосредна близина до градот и до секоја од нив, ако не низ целата барем до еден нејзин дел води квалитетна сообраќајна врска. Меѓутоа, според сегашната положба, ниту една од предложените зони не располага со адекватна внатрешна комуникативна поврзаност, а не се опремени ни со останати инфраструктурни потреби. Затоа инфраструктурата претставува ограничувачки фактор во туристичкото активирање на рекреативните зони.

Големината и структурата на рецептивните капацитети, гледано од аспект на потребите за создавање на комплексна туристичка понуда во секоја од предвидените зони, треба да биде усогласена со утврдената побарувачка. Најмногу вакви капацитети треба да бидат изградени во зоните кои се предвидува да имаат најголема посета. Тоа е високопланинскиот дел на Осогово, поточно зоната Лешки—Пониква—Полаке и просторот околу езерото „Гратче“, односно зоната Кочанска Река—езерото „Гратче“—Горно Гратче.

Во врска со опремувањето и уредувањето на рекреативните зони, посебно треба да се нагласи важноста на систематската изградба на комуналната и репионалната инфраструктура, како: водовод, канализација, електро—снабдување, изградба на внатрешни сообраќајници, паркиралишта, видиковци, паркови, хигиенски јазли и сл. Без нивна усогласена изградба зоната не може нормално да функционира и да ги дава саканите ефекти. При создавањето на концептот за комплексна рекреативна и туристичка понуда, големината и структурата на рецептивните капацитети треба да се усогласат со утврдената побарувачка што се очекува.

Исто така многу важна претпоставка во формирањето и уредувањето на рекреативните зони е истото да биде вршено напоредно со развојот и ширењето на Кочани. Доколку тоа уредување не го следи развојот на градот како што е пример случајот со Скопје во сферата на рекреацијата, перманентно ќе се јавуваат конфликтни состојби. При тоа треба да се имаат во предвид досегашните искуства кои зборуваат дека потребите од рекреација секогаш растат многу побрзо отколку условите што се создаваат за разрешување на тие потреби.

5.4. Рекреативни објекти и површини во урбаниот зафат

Планирањето на рекреацијата, рекреативните површини и објекти во градскиот простор е мошне важна дејност. Тоа го потврдува фактот што овде рекреацијата се вбројува во четирите основни функции на градскиот живот, а тоа се: домување, работа, рекреација и сообраќај. Тоа наметнува потреба при изготвување на плановите за урбаните простори да обезбедат квалитетен простор за здраво домување, со чист воздух и доста сонце, простори за работа со здрави и хумани работни простори-услови погодни за рекреативни-простори за користење на слободното време и да обезбедат најпогодни врски меѓу овие простори со таква сообраќајна мрежа која најлесно и најбрзо ќе ги поврзува и ќе овозможи нивно нормално функционирање.

Во наредниот долгорочен период се очекува да настанат битни промени во факторите што ја условуваат рекреацијата во најширока смисла. Меѓу другото ќе се јави значителна урбана концентрација на населението и брз развој на индустријализацијата. Напоредно со тоа ќе се зголеми степенот на загадувањето на животната и работната средина. Истовремено ќе порасне густината на населеноста што ќе бара како компензација зголемен обем на отворени зелени простори. Ќе влијаат и други фактори кое ќе условат далеку поголеми потреби од рекреациони активности.

Од друга страна ќе се создадат и поволни услови за овие активности. Во иднина се очекува да се зголеми вработеноста, слободното време, општествениот стандард и доход, како и да се измени субјективниот однос кон овој вид човечки активности. Сето тоа треба да биде компензирано со соодветни материјални услови во вид на објекти и организирани површини за оваа намена. Тие површини треба да се наоѓаат во плански заснован сооднос и тоа како меѓусебно така и во однос на останатите површини кои се наменети за други функции на градот.

Како ориентациони норми за остварување на тој сооднос и постигнување на просторна рамнотежа потребна за правилно функционирање на сите функции се сметаат следните: домување 50%, јавни објекти 25%, рекреација 20% и сообраќај 15% (6,32).

Во планирањето на рекреативните површини, поточно во територијализирање на нивната функција треба да се настојува да се реализира систем на поврзани површини. На тој начин се формираат линеарни зелени површини или пробиви кои меѓусебно се поврзуваат внатре во градот и истовремено продолжуваат во вонградските зелени простори. Преку нивното поврзување се овозможува поволно струење и размена на воздушните маси, односно постојано освежување на градската атмосфера. Преку ваквиот принцип се воспоставува функционално усогласена мрежа на зелени површини кои претставуваат адекватен

територијален однос на рекреативната функција. Во организационен поглед системот почнува од најмалиот елемент-дрворедот, продолжува преку блоковското зеленило, парковското зеленило и завршува во парк-шумите и шумите надвор од градот.

Во определувањето на нормите за потребните површини за физичка култура и рекреација појдено е од одредени емпириски сознанија за урбаните центри од слична големина и структура каква треба да има Кочани на крајот од овој век. Како ориентациона големина се земаат следните:

— централно градско зеленило	4 м ² /ж
— микрореонско зеленило	16 м ² /ж
— реонско градско зеленило	15 м ² /ж
В к у п н о:	25 м ² /ж
— потребни површини за физичка култура	5 м ² по жител,
од нив 4,7 м ² отворен простор и 0,3 м ² по жител корисна површина за затворени објекти.	

Разместеноста на овие површини во конкретниот случај треба да биде таква да го овозможи формирањето на напред наведените зелени пробиви и да се усогласи со концентрацијата и разместеноста на населението, станбените и работните зони, природните услови за подигнување на зелените површини и сл. При ова е сметано и на значителните зелени простори во рекреативните зони надвор од градот кои ќе бидат достапни за сите жители на градот.

Воведувањето на системот на поврзаност претставува примена на нов прогресивен принцип во разрешувањето на проблемот за територијализацијата на рекреативните површини. Тој нов принцип е како резултат на свакањата дека рекреативните површини претставуваат многу важен биолошки елемент во градскиот организам и битна компонента во квалитетното живеење на населението во градот.

Л И Т Е Р А Т У Р А

1. А. Стојмилов: Атрактивно-рекреативни карактеристики и туристички локалитети на планината Осогово Годишен зборник на кн. 22. — Скопје 1976
2. А. Лазаревски: Просторен план на Источна Македонија — климатски карактеристики, Институт за просторно планирање — Скопје 1979
3. К. Балабанов: Кочани стар антички град, Нова Македонија 23 ноември 1980 г.
4. А. Стојмилов, Ј. Векиќ: Просторен план на СРМ, секторска студија за туризам. Институт за просторно планирање — Скопје 1979.

5. A. Стојмилов, J. Векиќ: Просторен план на регионот Источна Македонија, секторска студија за туризам. Институт за просторно планирање, — Скопје 1978

6. A. Стојмилов: Просторни аспекти во планирањето на рекреативните површини. Географски разгледи кн. 18—19 — Скопје 1981

LE PLAN TERRITORIAL LE DEVELOPPEMENT DU TOURISME DANS LA COMMUNE DE KOČANI

— Aleksandar Stojmilov —

(Résumé)

L'ouvrage représente un modèle du plan territorial pour le développement du tourisme dans une petite unité spatiale — la commune de Kočani. Dans la première partie on a examiné les facteurs naturels et sociaux pour le développement du tourisme, on en a fait l'inventaire et la valorisation et on a constaté que de facteurs offre et la valorisation et on a constaté que ce groupe de facteurs offre une large base pour le développement de plusieurs types de tourisme. Deux types entre ont des conditions très favorables pour le développement: ce sont le tourisme balnéaire et récréatif et les sports d'hiver. Ensuite on a analysé les facteurs de communication et de logement et on a constaté qu'ils n'étaient pas très suffisamment développés et représentaient des facteurs restrictifs.

Dans le paragraphe suivant on a analysé le développement de tourisme jusqu'à présent. On a examiné le trafic touristique dans la commune de Kočani au cours des derniers dix ans pour voir la base des principes de plan pour le développement du tourisme en avenir.

Le potentiel touristique dans la commune, dont on dispose, permet de distinguer 8 localités touristiques suivantes: Ponikve, Polace, Gratce, Banje, Dolni Polog, Pantelej, Morodvis et Kočani. Pour chacune de ces localités on a présenté les richesses touristiques de ressource et déterminé leur destination. Comme le point de départ dans la planification et la projection du tourisme on a pris l'année 1980 et pour la fin l'année 2000. Tout d'abord, on a programé le volume physique du trafic touristique et on a précisé qu'au cours de la dernière année planifiée on va réaliser au total 456.300 nuits touristiques, ensuite on a exposé la projection de l'offre — 3900 lits, le plein emploi, de même les investissements nécessaires pour la réalisation de ce plan.

